

ตอนที่ 1
บทนำ

บทที่ 1

ญาณวิทยา

1.1 ความหมายของญาณวิทยา

ญาณวิทยาตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Epistemology ซึ่งมีรากศัพท์มาจากคำในภาษากรีกว่า episteme ซึ่งหมายถึง knowledge หรือความรู้ และมาจากคำว่า logos ซึ่งแปลว่า “ The study of ” “ theory of ” หรือการศึกษาทฤษฎี จึงแปลรวมความได้ว่าเป็นการศึกษาเรื่องความรู้หรือทฤษฎีความรู้

โดยคำญาณวิทยาในภาษาไทยนั้นมาจากคำว่า ญาณ ซึ่งแปลว่า ความรู้ กับคำว่า วิทยา ที่แปลว่า วิชา ญาณวิทยาจึงหมายถึงวิชาที่ว่าด้วยเรื่องความรู้ ในพจนานุกรมศัพท์ปรัชญา ฉบับราชบัณฑิตยสถานได้อธิบายญาณวิทยาไว้ว่า “เป็นปรัชญาสาขาหนึ่งที่ว่าด้วยบ่อเกิด ลักษณะ หน้าที่ ประเภท ระเบียบวิธี และความสมเหตุสมผลของความรู้ บางทีใช้ว่า ทฤษฎีความรู้ (Theory of knowledge)”¹

1.2 ญาณวิทยาคืออะไร

ในปรัชญาซึ่งเป็นศาสตร์ที่ศึกษาและแสวงหาความจริงเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิต ธรรมชาติ และจักรวาลด้วยเหตุผลที่ได้เริ่มต้นมาตั้งแต่สมัยกรีกโบราณจนเกิดเป็นพัฒนาการทางความคิดที่ส่งต่อกันมาจนถึงปัจจุบันนั้น เราจะแบ่งสิ่งที่ปรัชญาศึกษาออกได้เป็น 3 สาขาสำคัญ คือ

1. อภิปรัชญา (Metaphysics) ซึ่งเป็นปรัชญาสาขาที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องความจริงสูงสุด (ultimate reality) และธรรมชาติของความเป็นจริง (nature of reality) โดยที่อภิปรัชญานั้นยังแบ่งออกได้เป็น ภาววิทยา (ontology) ซึ่งเป็นการศึกษาเกี่ยวกับธรรมชาติของการ

¹พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ – ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, 2550), หน้า 34.

ดำรงอยู่และธรรมชาติของสิ่งที่เป็นจริง กับจักรวาลวิทยา (cosmology) ซึ่งเป็นการศึกษาเกี่ยวกับจักรวาลและพัฒนาการของจักรวาล

2. ญาณวิทยา (Epistemology) ซึ่งเป็นปรัชญาสาขาที่ศึกษาเกี่ยวกับความรู้ (knowledge) และทุกประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความรู้

3. คุณวิทยา (Axiology) ซึ่งเป็นปรัชญาสาขาที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องคุณค่า (value) โดยคุณวิทยานี้ยังแบ่งออกได้เป็น 3 แขนง คือ

3.1 จริยศาสตร์ (Ethics) เป็นปรัชญาที่ศึกษาแสวงหาความเข้าใจในเรื่องความดี ความดีสูงสุด รวมทั้งเกณฑ์ในการตัดสินความดี

3.2 สุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) เป็นปรัชญาที่ศึกษา แสวงหาความจริงหรือความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องความงามและคุณค่าของความงาม

3.3 ตรรกวิทยา (Logic) เป็นปรัชญาแขนงที่ศึกษาเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ของการใช้เหตุผล และการตัดสินความสมเหตุสมผลในการอ้างเหตุผล

เมื่อพิจารณาโดยโครงสร้างของวิชาปรัชญา ญาณวิทยาจึงเป็นสาขาที่สำคัญสาขาหนึ่งของปรัชญาที่ศึกษาในส่วนที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับความรู้ ทั้งในเรื่องธรรมชาติของความรู้ ที่มาของความรู้ ขอบเขตของความรู้ ความน่าเชื่อถือและความสมเหตุสมผลของความรู้ โดยสิ่งที่นักญาณวิทยาพยายามทำก็คือ การให้คำอธิบายว่ามนุษย์รู้สิ่งต่าง ๆ ได้อย่างไร ความสามารถของมนุษย์ในการที่จะรู้และเข้าใจนั้นมีเพียงใด ซึ่งก็คือการพยายามที่จะทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการรู้ของมนุษย์อย่างเป็นระบบ โดยการวิเคราะห์ และตอบปัญหาเหล่านี้ก็ทำให้เกิดเป็นแนวคิดและทฤษฎีความรู้ที่แตกต่างหลากหลาย

1.3 ญาณวิทยาศึกษาเกี่ยวกับปัญหาใด

ดังได้กล่าวแล้วว่าญาณวิทยานั้นเป็นการศึกษาเกี่ยวกับธรรมชาติของความรู้ ที่มาหรือปอดเกิดของความรู้ องค์ประกอบหรือเงื่อนไขของความรู้ และขอบเขตของความรู้ โดยปัญหาหลัก ๆ ที่นักญาณวิทยาพยายามจะตอบก็คือปัญหาเหล่านี้

- ปัญหาเรื่องความเป็นไปได้ของความรู้
- การรู้คืออะไร

- เรารู้ได้อย่างไร
- เรารู้อะไร หรืออะไรคือสิ่งที่เรารู้
- ความรู้คืออะไร
- อะไรคือองค์ประกอบหรือเงื่อนไขของความรู้
- ความรู้มีที่มาอย่างไร
- เรารู้ได้เพียงใด หรือความรู้มีขอบเขตแค่ไหน
- ความรู้แบ่งออกได้อย่างไร หรือ เราจะแบ่งความรู้ ออกได้เป็นกี่ประเภท กี่ชนิด
- ปัญหาเรื่องความสมเหตุสมผลและความน่าเชื่อถือของความรู้

1.4 ญาณวิทยามีความสำคัญอย่างไร และสัมพันธ์กับปรัชญาสาขาอื่นอย่างไร

จากที่ได้กล่าวอธิบายมาข้างต้นก็จะเห็นได้ว่าเนื้อหาและเรื่องที่ปรัชญาศึกษานั้น กว้างขวางหลากหลาย และถึงแม้ว่าเนื้อหาและประเด็นเกี่ยวกับความรู้ที่มีความสำคัญนั้น ได้ทำให้ญาณวิทยาถูกแยกออกมาเป็นสาขาหนึ่งโดยเฉพาะ มันก็ไม่ได้หมายความว่า การศึกษาญาณวิทยานั้นจะสามารถแยกออกมาจากสาขาอื่น ๆ โดยเด็ดขาด เพราะในการศึกษาสิ่งที่เรารู้ นั้นมันก็จะเกี่ยวข้องกับความจริง สิ่งที่เป็นจริง และในการศึกษาเกี่ยวกับความดีหรือสิ่งที่ดีนั้นมันก็จะเกี่ยวข้องกับสัมพันธกับสิ่งที่เราคิดหรือสิ่งที่เรารู้ด้วย ซึ่งก็หมายความว่า แนวคิดทางญาณวิทยา อภิปรัชญา และคุณวิทยานั้นเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน โดยในการศึกษาความคิดของนักปรัชญาต่าง ๆ เราจะเห็นได้เสมอว่าแนวคิดทางอภิปรัชญาของนักปรัชญานั้น ๆ จะเป็นไปในลักษณะที่ทั้งสัมพันธ์และมีส่วนในการกำหนดแนวคิดทางญาณวิทยา จริยศาสตร์ หรือแนวคิดทางด้านอื่น ๆ ให้เป็นไปในลักษณะที่สอดคล้องและสอดคล้องกันด้วยเพื่อทำให้เป็นระบบความคิดที่ดี โดยนัยนี้ ญาณวิทยา จึงเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับอภิปรัชญา จริยศาสตร์ และปรัชญาอื่น ๆ ด้วย

นอกจากญาณวิทยาจะมีความสัมพันธ์กับปรัชญาสาขาอื่นแล้ว หากเราพิจารณาในส่วนของความเกี่ยวข้องกันอย่างละเอียดแล้ว เราอาจจะต้องยอมรับความสำคัญของญาณวิทยาในฐานะที่จะต้องเป็นสิ่งที่มาก่อน โดยในส่วนนี้ศาสตราจารย์ เอ็ด แอล

มิลเลอร์² ได้อธิบายไว้ว่า แม้ในปรัชญา ปัญหาเกี่ยวกับความเป็นจริง (reality) อาจจะถูกถือได้ว่าเป็นปัญหาพื้นฐานที่สำคัญที่สุด แต่ปัญหาเกี่ยวกับความรู้ (knowledge) ก็ถือได้ว่าเป็นความสำคัญเช่นกัน และถ้าจะพิจารณากันจริง ๆ แล้ว ประเด็นปัญหาทางญาณวิทยา อาจจะมีมีความสำคัญกว่าประเด็นปัญหาอื่นในแง่ที่ว่า หากประเด็นปัญหาทางญาณวิทยาใน ส่วนที่เกี่ยวข้องกับความรู้ยังไม่ชัดเจน เราก็จะไม่สามารถตอบปัญหาใดได้เลย แม้กระทั่ง ปัญหาทางอภิปรัชญาที่เกี่ยวกับความเป็นจริง เพราะในการตัดสิน (judgement) ไม่ว่าจะ เป็นการตัดสินในเรื่องที่เกี่ยวกับความเป็นจริง ศิลกรรม ศิลปะ สังคม ศาสนา การเมือง วิทยาศาสตร์ หรือสิ่งใดก็ตามนั้น มันหมายถึงการมีการตัดสินเกี่ยวกับความรู้ (judgements about knowledge) ว่าเราจะรู้ได้หรือไม่ เราจะรู้ได้อย่างไร และเรารู้อะไร เป็นสิ่งที่เข้ามาเกี่ยวข้องโดยปริยาย ยกตัวอย่างเช่น ความรู้ของเราที่ว่า “ในปี 1492 โคลัมบัสออกเดินเรือท่องสมุทร” นั้นเราได้มาอย่างไร โดยมิลเลอร์ ชี้ว่า ในการที่เราจะ บอกว่าเรา “รู้” สิ่งใดนั้น มันหมายถึงการที่เราจะต้องมีการตัดสินที่เกี่ยวกับประเด็นเรื่อง ทางญาณวิทยา เช่น ประเด็นเกี่ยวกับขอบเขตของเหตุผล บทบาทของประสบการณ์ทาง ประสาทสัมผัส การรู้เอง การวิจัย และสืบค้นทางประวัติศาสตร์ ธรรมชาติและบรรทัดฐาน ในเรื่องความจริง ธรรมชาติและความน่าเชื่อถือของข้อเท็จจริง ความเป็นไปได้ของความ แน่นอน ระดับของความแน่นอน เข้ามาเกี่ยวข้องโดยปริยาย ดังนั้นในการที่จะตอบปัญหา ใด ๆ ในปรัชญา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความเป็นจริง เรื่องของคุณค่า เรื่องของพระเจ้า หรือเรื่องอื่นใด มันจึงต้องเกี่ยวข้องกับประเด็นทางญาณวิทยาอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้

1.5 ความหมายของ “ความรู้” ตามที่ใช้กันในญาณวิทยา

ก่อนที่จะเข้าสู่รายละเอียดของญาณวิทยา เรามีความจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับคำ “ความรู้” ให้ชัดเจนเสียก่อนว่า ในญาณวิทยาเมื่อพูดถึง “รู้” “ความรู้” นั้น เราหมายถึงอะไร หรืออีกนัยหนึ่งก็คือความชัดเจนของชนิดหรือประเภทของความรู้ที่ เราหมายถึงในทางญาณวิทยานั้นเอง

² Ed. L. Miller, *Questions That Matter : An Invitation to Philosophy*. (New York: McGraw-Hill Book Company, 1984), p. 169.

โดยทั่วไปเมื่อพูดถึงความรู้ ก็จะมีความรู้อยู่หลายแบบ ดันแคน พริทชาร์ด³ ได้แบ่งความรู้ออกเป็น 2 ชนิด คือ ความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริง และความรู้ที่เป็นความสามารถ

1.5.1 ความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริง (propositional knowledge หรือ knowledge of facts) เป็นการรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริง ความเป็นจริงบางอย่าง เช่น รู้ว่า (know that) องค์ประกอบทางเคมีของน้ำ คือ ไฮโดรเจน 2 อะตอม และออกซิเจน 1 อะตอม, รู้ว่าโลกมีรูปสัณฐานเป็นทรงกลม, รู้ว่ากรุงเทพฯ เป็นเมืองหลวงของประเทศไทย, รู้ว่า $1 + 1 = 2$ เป็นต้น

1.5.2 ความรู้ที่เป็นความสามารถหรือความรู้ที่เป็นความรู้วิธีการที่จะทำบางสิ่ง (ability knowledge หรือ procedural knowledge) เป็นการรู้ในลักษณะของการรู้ว่าจะทำอย่างไรเพื่อให้เป็นเช่นนั้น (know how) เป็นการรู้ในความหมายของการสามารถทำได้ แสดงให้ดูได้ แต่ไม่สามารถแสดงความรู้นั้นออกมาเป็นชุดของประพจน์⁴ ได้ ในขณะที่ความรู้แบบ propositional knowledge นั้นสามารถเขียนเพื่อแสดงความรู้นั้น ๆ ออกมาเป็นประพจน์หรือชุดของประพจน์ได้อย่างชัดเจน โดยตัวอย่างของความรู้ที่เป็นความสามารถก็เช่น การที่เราขับรถได้ เราว่ายนน้ำเป็น

ในญาณวิทยา เมื่อมีการพูดถึง “รู้” หรือ “ความรู้” จะเป็นการหมายถึงความรู้แบบที่เป็นการรู้ข้อเท็จจริง คือ propositional knowledge หรือ “know that” และความรู้ที่ญาณวิทยาหมายถึงนั้นเป็นความรู้ชนิดที่เกี่ยวข้องกับการยืนยันความจริง (truth-claims) บางอย่าง คือเป็นการยืนยันถึงความจริง (truth) หรือความเท็จ (falsity) ของบางสิ่ง เช่น ฉันรู้ว่าน้ำเดือดที่ 100 องศาเซลเซียส, ฉันรู้ว่าทุกสิ่งต้องมีสาเหตุ, ฉันรู้ว่าวาฬทุกตัวเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม, ฉันรู้ว่าฉันมีอยู่ เป็นต้น

³Duncan Pritchard, *What Is This Thing Called Knowledge*. (London & New York: Routledge, 2006), p. 4.

⁴ประพจน์ คือ ประโยคบอกเล่าหรือประโยคปฏิเสธที่อาจจะจริงหรือเท็จก็ได้

คำอธิบาย จาก พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, อ้างแล้ว, หน้า 82.

1.6 ความสำคัญของความรู้

จากประวัติศาสตร์ทางความคิดของนักปรัชญาทั้งในโลกตะวันตกและโลกตะวันออก เราจะเห็นว่าประเด็นเรื่องความรู้เป็นสิ่งนี้นักปรัชญาตั้งแต่สมัยโบราณได้ให้ความสำคัญมาตลอด ดังจะเห็นได้จากปรัชญาของโซเครตีสว่า “ ความรู้คือคุณธรรม ” และในผลงานเรื่อง Theaetetus และ Meno ของเพลโตที่อภิปรายเกี่ยวกับธรรมชาติของความรู้ วิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างความรู้กับความเชื่อ หรือในพุทธปรัชญาที่ในพระไตรปิฎกก็ได้กล่าวถึงความสำคัญของความรู้ไว้มาก เช่น “ ปัญญาเป็นรัตนะของคนทั้งหลาย ”⁵ “ ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก ”⁶ “ บุคคลย่อมบริสุทธได้ด้วยปัญญา ”⁷ และแม้จนกระทั่งปัจจุบันนี้ปัญหาหรือประเด็นทางญาณวิทยาก็ยังเป็นที่สนใจและมีการศึกษาวิเคราะห์วิจัยกันอย่างต่อเนื่อง

สิ่งเหล่านี้ย่อมสะท้อนให้เห็นว่าความรู้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญและเป็นสิ่งที่มีคุณค่า โดยเหตุผลอย่างหนึ่งก็คือ ความรู้เป็นสิ่งที่มีประโยชน์ มันช่วยให้เราสามารถที่จะบรรลุเป้าหมายที่เราต้องการได้ เช่น ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่สามารถอธิบายโลกและปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในโลก ทำให้เรามีความรู้ความเข้าใจจนสามารถที่จะควบคุมให้เป็นไปในแนวทางที่ต้องการ อีกทั้งยังสามารถคาดการณ์ในสิ่งที่จะเกิดขึ้นได้ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ได้ทำให้ชีวิตของเราสะดวกสบายขึ้น ในแง่ของคุณค่าของความรู้เป็นคุณค่านอกตัว (extrinsic value) โดยความรู้เป็นสิ่งที่มีความประโยชน์ในเชิงปฏิบัติ และเป็นสิ่งที่มีคุณค่าในลักษณะที่เป็นอุปกรณ์หรือเครื่องมือ (instrumental value) แต่สำหรับบางคนและในบางกรณีแม้ว่าความรู้จะไม่ได้มีประโยชน์ในเชิงปฏิบัติ มันก็เป็นสิ่งที่เขาจะให้ความสำคัญและแสวงหา เนื่องจากมันเป็นสิ่งที่ดีในตัวของมันเอง (good in itself) ซึ่งในแง่นี้ความรู้ก็เป็นสิ่งที่มีคุณค่าในตัวเอง (intrinsic value)

⁵ ฆราวาสูตร สัง.ส. 15 / 159.

⁶ ปัชโชตีสูตร สัง.ส. 15 / 218.

⁷ อาพวกสูตร ขุ.ขุท. 25 / 310.

สรุปเนื้อหาและประเด็นที่สำคัญในบทที่ 1

- ความหมายของญาณวิทยา
- ประเด็นและปัญหาที่ญาณวิทยาศึกษา
- ความสำคัญของญาณวิทยา
- ความสัมพันธ์ของญาณวิทยากับปรัชญาสาขาอื่น
- ความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริง (propositional knowledge) และความรู้ที่เป็นความสามารถ (ability knowledge or procedural knowledge)
- คุณค่าในตัว (intrinsic value) และคุณค่านอกตัว (extrinsic value)

คำถามบทที่ 1

1. จงอธิบายความหมายของศัพท์ต่อไปนี้
 - 1.1 อภิปรัชญา
 - 1.2 ญาณวิทยา
 - 1.3 คุณวิทยา
 - 1.4 คุณค่าในตัว (intrinsic value)
 - 1.5 คุณค่านอกตัว (extrinsic value)
2. จงอธิบายว่าญาณวิทยาคืออะไร มีความสำคัญอย่างไร และสัมพันธ์กับปรัชญาสาขาอื่นอย่างไร
3. จงกล่าวถึงประเด็นปัญหาที่ญาณวิทยาศึกษาและพยายามที่จะหาคำตอบมาให้เข้าใจโดยสังเขป
4. จงอธิบายความแตกต่างระหว่างความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริง (propositional knowledge) และความรู้ในเชิงความสามารถ (ability knowledge) พร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบความรู้แต่ละชนิดมา 2 ตัวอย่าง
5. จงอธิบายว่าความรู้มีความสำคัญอย่างไร และเพราะเหตุใดเราจึงให้ความสำคัญกับความรู้